

**NARRATIVE AS AN INTERDISCIPLINARY CATEGORY:
THE HISTORY OF STUDY**

Shyshkin Maksym,

Sumy State University

Corresponding author: maksua1297@gmail.com

Abstract. *The article examines the narrative concept as an interdisciplinary category that plays a key role in understanding and structuring human experience through stories. The main narrative study approaches, developed by leading researchers, in particular Roland Barthes, Paul Ricoeur, Gerard Genette, Franz Karl Stenzel, David Herman and Jane Elliott, are analyzed.*

The narrative theory development from the structuralism of the 1960s to modern cognitive, sociological and philosophical research is outlined. Special attention is paid to Genet's narrative three-level model, Ricoeur's concept of meaningful time, Stenzel's typological approach and Herman's cognitive theory. The role of narrative in culture, social relationships, identity and communication is highlighted.

The article also examines the practical narratives application in various fields: media studies, marketing, psychotherapy, education, politics, economics, and digital culture. The authors emphasize the universality of narrative, its ability to integrate knowledge from different disciplines and contribute to the understanding of both individual and social experience.

Keywords: *narrative, narratology, culture, collective memory, national identity, interdisciplinarity, literature.*

Received: 21 July 2024

Revised: 25 July 2024

Accepted: 30 July 2024

How to cite: Shyshkin M. (2024). Narrative as an Interdisciplinary Category: The History of Study. *Philological Treatises*, 16(2). [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16\(2\)-13](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16(2)-13)

Copyright: © 2024 by the authors. For open-access publication within the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License (CC BY-NC)

НАРАТИВ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КАТЕГОРІЯ: ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ

Шишкін Максим,

Сумський державний університет

Автор, відповідальний за листування: maksua1297@gmail.com

Анотація. *У статті розглядається поняття нарративу як міждисциплінарної категорії, яка відіграє ключову роль в осмисленні та структуруванні людського досвіду через історії. Проаналізовано основні підходи до вивчення нарративу, розроблені провідними дослідниками, зокрема Роланом Бартом, Полом Рікером, Гераром Генетом, Францом Карлом Штанцелем, Девідом Германом та Джейн Елліотт.*

© Shyshkin M., 2024

Окреслено розвиток теорії наративу від структуралізму 1960-х років до сучасних когнітивних, соціологічних і філософських досліджень. Особлива увага приділяється трирівневій моделі наративу Генета, концепції змістовного часу Рікера, типологічному підходу Штанцеля та когнітивній теорії Германа. Висвітлено роль наративу в культурі, соціальних взаєминах, ідентичності та комунікації.

У статті також розглядається практичне застосування наративів у різних галузях: медіа-дослідженнях, маркетингу, психотерапії, освіті, політиці, економіці та цифровій культурі. Автори підкреслюють універсальність наративу, його здатність інтегрувати знання з різних дисциплін і сприяти розумінню як індивідуального, так і суспільного досвіду.

Ключові слова: наратив, наратологія, культура, колективна пам'ять, національна ідентичність, міждисциплінарність, література.

Отримано: 21 липня 2024 р.

Отримано після доопрацювання: 25 липня 2024 р.

Затверджено: 30 липня 2024 р.

Як цитувати: Шишкін М. (2024). Наратив як міждисциплінарна категорія: історія вивчення. *Філологічні трактати*, 16(2). [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16\(2\)-13](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2024.16(2)-13)

Вступ

Наратив — це міждисциплінарна категорія, яка використовується для осмислення та структурування людського досвіду через історії. Він охоплює широку сферу досліджень, включаючи літературознавство, філософію, соціологію, психологію, антропологію, когнітивні науки та інші дисципліни. Наратив (лат. дієсл. *narrare* – «розповідати», «докладно викладати», від іменника *gnarus* – «знання», «усвідомлення») – це лінійний, структурований виклад взаємопов'язаних подій і фактів, що відображає індивідуальне сприйняття реальності; універсальний механізм організації та упорядкування суб'єктивного досвіду (Лисанець, 2014).

Наратив не лише допомагає осмислювати людський досвід, але й виступає ключовим елементом для його структурування через культурні, соціальні та індивідуальні історії. Це дозволяє використовувати наратив як універсальний засіб аналізу суспільного та індивідуального досвіду.

Наратив є невід'ємною частиною будь-якої культури. Він слугує засобом передачі знань, цінностей і норм через усні перекази, письмові тексти або візуальні засоби. Його універсальність досліджували, зокрема, Ролан Барт і Кліффорд Гірц (Барт, 1966), які вивчали наратив як культурний феномен.

У філософії Пол Рікер підкреслював (Рікер, 1984), що наратив допомагає людині осмислювати час і досвід, а також конструювати ідентичність. У когнітивних науках Девід Герман зазначав (Герман, 2009), що наративи відіграють важливу роль у структуруванні інформації та інтерпретації подій.

Наратив є основою соціальної взаємодії, оскільки через нього люди передають ідеї, формують суспільні структури та підтримують колективну пам'ять. У соціології Джейн Елліотт (Елліотт, 2005) розглядала наративи як інструмент дослідження взаємозв'язку між особистим досвідом і соціальними контекстами.

У літературознавстві Герар Генет і Франц Карл Штанцель (Штанцель, 2008) досліджували структуру наративів, включаючи їхні компоненти, форми та типи. Вони визначили, що наратив включає сюжет, дискурс і наратора, а також може бути представлений у різних перспективних і часових моделях.

Сьогодні наратив використовується в медіа-дослідженнях, маркетингу, психотерапії (наприклад, наративна терапія), а також у дослідженнях пам'яті та ідентичності. Його міждисциплінарна природа робить його універсальним засобом для аналізу індивідуального та суспільного досвіду.

Таким чином, наратив є потужним аналітичним інструментом і засобом комунікації, який об'єднує різні галузі знань для глибшого розуміння людини та суспільства.

Матеріал і методи дослідження

Для дослідження наративу як міждисциплінарної категорії було використано теоретичні матеріали, включаючи праці провідних дослідників, таких як Ролан Барт, Пол Рікер, Герар Генет, Франц Карл Штанцель, Девід Герман та Джейн Елліотт.

Розвиток наративу в українському контексті відображає соціокультурні трансформації, зокрема через літературу, яка осмислює національну ідентичність та досвід війни. У медіа наративи формують громадську думку, використовуючи історії людей для створення емоційного зв'язку. Українські дослідники, як-от Олександр Ткачук і Андрій Баумейстер, аналізують роль наративу в літературі, етиці та соціальних змінах.

Розглядалися літературознавчі, філософські, соціологічні й когнітивні підходи до осмислення наративу, а також його роль у культурі, соціальних структурах та індивідуальному досвіді.

Методи дослідження включали теоретичний аналіз для систематизації визначень і концепцій, міждисциплінарний підхід для інтеграції знань із різних галузей, дескриптивний аналіз функцій наративу, а також порівняльний метод для дослідження його застосування в різних дисциплінах.

Цей комплексний підхід дозволив розкрити універсальність і багатогранність наративу в дослідженнях культури, комунікації та ідентичності.

Результати дослідження

Наратив як міждисциплінарна категорія розвивався завдяки зусиллям багатьох дослідників, які розглядали його з різних наукових перспектив. Цей феномен досліджується не лише в літературознавстві, але й у соціальних, когнітивних і комунікаційних науках, оскільки він відображає спосіб осмислення і передачі людського досвіду.

Теорія наративу зародилася в контексті структуралізму наприкінці 1960-х років. Формування дисципліни відбулося завдяки роботам Р. Барта, Ц.Тодорова та Ж. Женетта, які зробили її ключовою в сучасних когнітивних і комунікативних дослідженнях.

Наратив є досить важливим аспектом соціальної лінгвістики та літературознавчих наук, який досліджує варіанти, методики організації та передачі подій у тексті.

Аналіз використання наративів у культурі показав їхню здатність формувати суспільну пам'ять та ідентичність. Важливо підкреслити, що наративи відіграють ключову роль у комунікації, сприяючи формуванню спільних цінностей та ідей.

Окрему увагу слід звернути на когнітивну теорію Девіда Германа (Герман, 2009), який розглядає наратив як інструмент для структурування та інтерпретації людського досвіду, наголошуючи на взаємодії між автором і аудиторією.

Р. Барт у своїй роботі "Introduction to the Structural Analysis of Narratives" пропонує аналіз наративу як складної структури, де важливою є не лише передача інформації, але й процес її інтерпретації. Р. Барт визначає наратив як самодостатній феномен, у якому значення не залежить від реальної дійсності, а розвивається в рамках самого тексту. Він стверджує, що наратив охоплює будь-яке повідомлення, що має послідовність подій, незалежно від форми (усної, письмової, візуальної тощо) (Барт, 1966).

Ж. Женетт відомий своєю роботою «Фігури III», у якій розглядається наратив не тільки як текст, а й як дискурс, що передає певні смисли через структуру оповіді. Він розрізняє три рівні наративу: дискурс, історію та наратора. Крім того, він детально

аналізує різні типи наративних структур, зокрема, як наратив може маніпулювати часовими категоріями та точками зору (Женетт, 1972).

Ц. Тодоров є одним із основоположників наратології як самостійної дисципліни. У своїй роботі «Грамматика Декамерона» науковець розглядає наратив як систему, що включає три основні елементи: історія, нарація та оповідач. Ц. Тодоров акцентує увагу на розрізненні між подією (історією) та її інтерпретації (нарацією), що дозволяє більш чітко вивчити структуру та функції наративу в літературі (Тодоров, 2006). Ц. Тодоров визначає наратив як «текст, що має часову структуру і містить зміну ситуацій». Це одне з класичних понять у структуралістській традиції, яке зосереджується на посередництві розповіді (Шмідт, 2014).

Ж. Женетт і Ц. Тодоров розглядали наративи не як статичні та однозначні символи, а як динамічні системи, де символи взаємопов'язані й змінюються залежно від контексту.

У 1980-х роках дослідження наративу вийшло за межі структуралізму. Пол Рікер у праці "*Time and Narrative*" (1983-1985) розглядає наратив як засіб осмислення часу. Він підкреслює, що наратив конструює зв'язок між подіями через сюжет, перетворюючи хронологічний час у "змістовний час" (Рікер, 1984). Рікер також вводить поняття "міметики", що охоплює три стадії: передрозповідний досвід (міметика I), акт створення наративу (міметика II) і його сприйняття читачем чи слухачем (міметика III). Таким чином, він показує, що наративний процес охоплює не лише створення історії, але й її інтерпретацію, що є центральним для осмислення людського досвіду.

Значення наративу у філософії Рікера виходить за рамки літератури, включаючи й інші аспекти людського існування, як-от пам'ять, ідентичність і історія. Рікер вказує на те, що наратив не лише описує події, але й створює сенс, допомагаючи людям інтегрувати розрізнені події у цілісну картину.

Його ідеї значно вплинули на гуманітарні науки, зокрема на історіографію, антропологію, і навіть на практичну сферу, таку як наративна терапія. Ця концепція часу та наративу також сприяла розумінню того, як історії формують ідентичність окремих людей і суспільств.

У 2000-х роках Девід Герман у своїй роботі "*Basic Elements of Narrative*" (2009) пропонує визначення наративу як когнітивного інструмента, який дозволяє людям структурувати та інтерпретувати свій досвід через історії. Він наголошує на ролі читача або слухача в створенні значення. Герман акцентує увагу на інтерактивності наративу, зазначаючи, що історія є результатом співпраці між автором і аудиторією. Він вводить поняття "наративної інтерпретації", згідно з якою читач чи слухач активно залучений до процесу створення сенсу, заповнюючи прогалини, які залишає автор.

У своїй теорії Герман також підкреслює роль когнітивних процесів, таких як пам'ять, увага і емпатія, які допомагають людині зрозуміти як власний досвід, так і досвід інших.

Франц Карл Штанцель (Franz Karl Stanzel), австрійський літературознавець, зробив значний внесок у дослідження наративу, зокрема через розробку своєї теорії наративних ситуацій. Його основна праця на цю тему — "*Theorie des Erzählens*" (1979). Ф. Штанцель визначає наратив як специфічний спосіб передачі історії (Штанцель, 2008). Ф. Штанцель визначає наратив як специфічний спосіб передачі історії, акцентуючи увагу на взаємозв'язку між оповідачем, точкою зору і формою розповіді. У своїй теорії він виокремлює три основні типи наративних ситуацій, кожна з яких має свої характерні риси: авторська наративна ситуація (розповідач стоїть поза історією і має всезнаючий доступ до подій, персонажів і їхніх думок. Такий тип характерний для класичних романів XIX століття); персональна наративна ситуація (історія розповідається від імені одного з персонажів, що дозволяє передати події через його суб'єктивне сприйняття. Це надає оповіді емоційної глибини); я-наративна ситуація (розповідач є учасником подій і оповідає історію від першої особи. Такий підхід створює відчуття близькості між читачем і розповідачем).

Штанцель також наголошує, що ці типи не є взаємовиключними і можуть комбінуватися в межах одного твору, створюючи складні наративні структури. Його підхід дозволяє глибше аналізувати текст із точки зору стилю, композиції і впливу на аудиторію.

Теорія Штанцеля стала однією з основ сучасного літературознавства і використовується для аналізу наративів у літературі, кінематографі та інших мистецьких формах.

Праця Джейн Елліотт (*Elliott, J. (2005). Using Narrative in Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches*) присвячена використанню наративу як методу дослідження у соціальних науках. Елліотт пояснює, що наратив у соціальних дослідженнях — це спосіб організації досвіду в історії. Наративи слугують засобом, через який люди осмислюють події, з'єднуючи їх у логічну чи хронологічну послідовність. Наративи є ключовим інструментом для осмислення людського досвіду, їх використання у соціальних дослідженнях дозволяє зрозуміти складні взаємовідносини між індивідуальним і суспільним (Елліотт, 2005).

Розвиток наративу в українському контексті є унікальним і заслуговує на окрему увагу. Наприклад, сучасна українська література активно використовує наративи для відображення соціокультурних трансформацій, викликаних війною та боротьбою за незалежність. Наративи, які описують події війни, виконують функцію колективної пам'яті, допомагаючи осмислити національну ідентичність і передати досвід наступним поколінням.

У медіа наративи стали ключовим інструментом для формування громадської думки та підтримки національної єдності. Наприклад, у репортажах та документальних фільмах українські журналісти використовують історії конкретних людей, щоб створити емоційний зв'язок із аудиторією.

Дослідження українських науковців також сприяли розвитку наратології. Зокрема, Олександр Ткачук у "Наратологічному словнику" (2002) запропонував термінологічну базу для аналізу наративу, акцентуючи увагу на ролі наратора у створенні смислових структур. Ткачук також підкреслює, що наратив у літературі відображає не лише текстову, але й соціокультурну динаміку (Ткачук, 2002).

Інший український дослідник, Андрій Баумейстер, аналізував взаємозв'язок наративу та етики у своїх працях. Його дослідження демонструють, як наративи формують моральні цінності та впливають на соціальні норми (Баумейстер, 2014).

Сьогодні наратив використовується в багатьох дисциплінах: у медіа-дослідженнях для аналізу масової культури, у маркетингу для створення емоційних зв'язків із аудиторією, у психотерапії (наративна терапія) для реконструкції травматичного досвіду, а також у дослідженнях пам'яті та ідентичності.

Крім того, наратив активно застосовується в освіті, де він допомагає структурувати навчальний матеріал, роблячи його доступнішим для сприйняття. У політиці наративи використовуються для формування громадської думки, обґрунтування рішень і побудови ідеологічних концепцій. У літературознавстві й мистецтвознавстві наратив служить ключовим інструментом для аналізу сюжетів, тем і способів вираження ідей.

В економіці та менеджменті наративи використовуються для пояснення складних концепцій і побудови бізнес-стратегій. У цифровій культурі наратив набув нового виміру через інтерактивні медіа, такі як відеоігри, віртуальна реальність і соціальні мережі, де користувачі можуть бути як споживачами, так і творцями історій.

Таким чином, наратив залишається одним із найважливіших інструментів для аналізу культури, комунікації та людського досвіду.

Висновки та перспективи

Поняття "наратив" активно досліджувалося багатьма іноземними вченими, які зробили значний внесок у його теоретичне осмислення.

Одним із найвпливовіших дослідників був Герар Генет (*Gérard Genette*), який у праці "*Figures III*" (1972) запропонував тривірневу модель наративу. Він розділив його на три компоненти: історія (сюжет), дискурс (спосіб розповіді) та наратор (оповідач).

Інший видатний теоретик, Ролан Барт (*Roland Barthes*), у статті "*Introduction to the Structural Analysis of Narratives*" (1966) наголосив на універсальності наративів, які є невід'ємною частиною будь-якої культури та мають різні форми — усну, письмову чи візуальну.

Французький філософ Пол Рікер (*Paul Ricoeur*) у трилогії "*Time and Narrative*" (1983–1985) досліджував зв'язок між наративом і часом. Він підкреслював, що наратив допомагає структурувати та осмислювати людський досвід, перетворюючи хронологічний час на змістовний.

Австрійський літературознавець Франц Карл Штанцель (*Franz Karl Stanzel*) у своїй праці "*Theorie des Erzählens*" (1979) розробив типологічне коло наративних ситуацій. Він класифікував розповідь за трьома аспектами: позицією наратора, точкою зору та дистанцією до подій.

Американський дослідник Девід Герман (*David Herman*) у книзі "*Basic Elements of Narrative*" (2009) розглядав наратив як когнітивний інструмент, що дозволяє людям структурувати та інтерпретувати свій досвід через історії.

Крім того, Джейн Елліотт (*Jane Elliott*) у своїй праці "*Using Narrative in Social Research*" (2005) аналізувала, як наративи використовуються у соціальних дослідженнях. Вона описувала їхню роль у якісному та кількісному аналізі, а також у розумінні зв'язку між особистим досвідом і соціальними структурами.

Праці українських науковців, таких як Олександр Ткачук й Андрій Баумейстер, підтверджують актуальність дослідження наративів у літературі, культурі та політиці. Їхній внесок дозволяє глибше осмислити, як наративи сприяють збереженню колективної пам'яті, переосмисленню етичних норм та інтеграції суспільства.

Ці науковці з різних перспектив досліджували наратив як феномен, підкреслюючи його значення для розуміння культури, людського досвіду та соціальних взаємин.

Подальші дослідження у цій галузі є необхідними для розуміння ролі наративів у вирішенні сучасних викликів, таких як цифровізація, глобалізація та соціальні трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Баумейстер А. Буття і благо. Вінниця: Т. П. Барановська, 2014. 418 с.
- Лисанець Ю. Історія хвороби як об'єкт наратологічного аналізу: Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 26-27 вересня 2014р. Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2014. С. 97-99.
- Ткачук О. Наратологічний словник. Тернопіль: Астон, 2002. 173 с.
- Тодоров, Цветан. Поняття літератури та інші есе / пер. з фр. Євгена Марічева. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 162 с.
- Barthes R. "Introduction to the Structural Analysis of Narratives." *Communications*, 1966. 16 p.
- Elliott J. *Using narrative in social research: Qualitative and quantitative approaches*. London: Sage Publications, 2005. 232 p.
- Genette G. *Figures III*. Paris : Seuil, Points, 1972. 288 p
- Genette G. *Narrative Discourse Revisited* / Trans. by J. E. Lewin. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1983. 175 p.
- Herman D. *Basic Elements of Narrative*. Wiley-Blackwell, 2009. 396 p.
- Ricoeur P. *Time and Narrative*. University of Chicago Press, 1984. 281p.
- Schmid W. *Elemente der Narratologie* / Wolf Schmid. Berlin: de Gruyter, 2014. 307 p.

Stanzel F. K. Theory of Narrative / Transl. by Charlotte Goedsche. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. 293 p.
Stanzel F. K. Theorie des Erzählens. Stuttgart: UTB, 2008. 339 p.

REFERENCES

- Baumeister A. Being and Good. Vinnytsia: Baranovska T., 2014. 418 p.
Lysanets Yu. Case History as an Object of Narratological Analysis: Philological Sciences in the Context of Modern Transformational Processes: Materials of the International Scientific and Practical Conference: Lviv, September 26-27, 2014. Lviv: GO "Scientific Philological Organization 'LOGOS'", 2014. P. 97-99.
Tkachuk O. Narratological Dictionary. Ternopil: Aston, 2002. 173 p.
Todorov, Tzvetan. The Concept of Literature and Other Essays / trans. from French by Yevhen Marichev. Kyiv: Vydavnychy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2006. 162 p.
Barthes R. "Introduction to the Structural Analysis of Narratives." Communications, 1966. 16 p.
Elliott J. Using narrative in social research: Qualitative and quantitative approaches. London: Sage Publications, 2005. 232 p.
Genette G. Figures III. Paris : Seuil, Points, 1972. 288 p
Genette G. Narrative Discourse Revisited / Trans. by J. E. Lewin. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1983. 175 p.
Herman D. Basic Elements of Narrative. Wiley-Blackwell, 2009. 396 p.
Ricoeur P. Time and Narrative. University of Chicago Press, 1984. 281p.
Schmid W. Elemente der Narratologie / Wolf Schmid. Berlin: de Gruyter, 2014. 307 p.
Stanzel F. K. Theory of Narrative / Transl. by Charlotte Goedsche. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. 293 p.
Stanzel F. K. Theorie des Erzählens. Stuttgart: UTB, 2008. 339 p.